

לתולדותיו של מנדלי

(על פי י"ל בינשטוק)

בשנת תרמ"ד מלאו עשרים וחמש שנים לעבודתו הספרותית של מנדלי ואו הדפוס המנחה י"ל בינשטוק (זה שהיה אחריכך חבר הועד הפועל ב"פ) מאמר מפורט בירחון Восход (חוברת דצמבר, שנת 1884) בשם: Праздник жargonной литературы (Соломонъ Моисеевичъ Абрамовичъ и его 25-тилтняя литературная деятельность). מאמר זה כולל גם הערכה קצרה של ספריו-מנדלי, ואולם בעיקרו יש בו תולדותיו של מנדלי מילדותו ועד שבא להשתקע באודיסה. תולדות אלו מלאות הן ענין ומנדלי עצמו הוקיר אותן מאד, וכל מי שהיה פונה אליו בכקשה לתת לו חומר ביוגרפי, היה מראה לו על מאמרו של בינשטוק, ואמנם, יש בו משהו משל מנדלי. בינשטוק אומר בראש מאמרו: ההודעתו אל שלום יעקב אברמוביץ בשחר-נעוריו, לא אחת היינו מוסרים זה לזה בשיחות אינטימיות כל מה שעבר עלינו עם כל פרטי-הפרטים; וספוריו אלה של אברמוביץ משמשים לי עכשיו מקור נאמן, יש, איפוא, חשיבות יתרה לתולדות אלו כחור הוכחה להאכטוביוגרפיה של מנדלי, שבאה ב"ספר-הזכרון" (1), ולם להספר "בימים ההם" (חייו-שלמה"2), שהוא אכטוביוגרפיה, שהתרוסמה למדוגת יצירה ציורית, דוגמת Dichtung und Wahrheit של גטה הוקן. ולפיכך אנו חושבים לנחוץ לתת בזה תרגום מדויק מכל תולדות אלו, בהשטפת כל הדברים הנוגעים להערכת המאורעות ולבקורת הספרים או להרצאת-התכנס"3).

I

שלום יעקב אברמוביץ, שנולד בשנת תקצ"ה (1835) בעיירה קאפוליה (Копыль), נתחנך מתחלה ככל בני-גילו; ואולם ה"חדר", שלמד בו, היה יוצא מכלל ה"חדרים" הרגילים, ועל-כך נעמוד עליו קצת, שהרי בו קבל הסופר לעתיד את רשמית-הילדות הראשונים. אביו של אברמוביץ נחשב בקאפוליה לאחד מן התורנים

(1) הוא נדפסה שנית בזה, כראש החוברת הנוכחית (המערבת).
(2) בכל מקום, שיש בו שני קיום ארוכים, רמז יש בו, ששטח מלאן ולהבא פסקה קצרה או ארוכה.

לתולדותיו של מנדלי

היותר מצוינים ועל בקיאותו בתלמוד ומפרשיו לא רק נחל כבוד ויקר בכית' המדרש, אלא גם נחשב לבן-הספך הראשון בעיירתו; לא רק היו פונים אליו בדבר ישוב קושיות חמורות בתלמוד, אלא גם היו נמלכים בו בכל עניני-החיים, בתור אדם אמיד רצה אביו של אברמוביץ, שכנו, שנתנלו בו משחר-ילדותו כשרונות כלתיו-מצויים, ימצא בתנאים טובים משנמצאו בני-גילו בכל תנועע לתלמוד התורה הקדושה (שכמובן, כללה לא רק את כתבי-הקודש, אלא גם את התלמוד ואת כל הספרות הרבנית הרחבה), כלומר, הוא רצה, שכנו ילמד יותר ממה שלומדים הילדים בכלל ושלא יוציא בנו את הזמן היקר לבטלה. ובימים ההם שמש בקאפוליה בתור מלמד אדם אחד בשם יוסי ראובניס, שהיה ידוע כמליץ ותלמודי מצוי, אבל גם כאדם משונה ומתמיה. ואמנם, האיך יכול היה שלא להתמיה, אם הוא, תורנו ותלמודי, היה בקי במלאכת-הנגרות, היה מחשב בעץ ומחוקק באבן, וחוז' מזה היה לו עוד מושג ממלאכת-הציור? — החשובים שעל ארון-הקודש שבקאפוליה — מעשה-ידיו הם; רוב הכתבים שעל-גבי המצבות המפורזות בבית-הקברות של קאפוליה — ידיו חקקו; והחותמות המוסבעים בפרד ובנחושת — אף הם משלו הם; ואפילו ציורים לרקמה היה מכין בעצם ירו בשביב כל המין היפה של קאפוליה. והוא הוא שכסה בסמלים קדושים שונים ובכתבות מסולסלות את כל כתלי בית-הכנסת הגדול, ועל כל צרה שלא תבוא היה יודע לרשים לחשים שונים ותרופות שונות על גבי שקדים ופולים. ציירי-מעצמו זה היה, כמו שחזר על זה אברמוביץ בשיחותיו כמה פעמים, אדם בעל נפש ערינה ובעל כשרון פדגוגי הגון. למרות רוב פרנסותיו, היה יודע מחסור. נורא כמעט חסיד, והמלמדות היתה סוף-סוף משענתו העיקרית בחיים. למלמד-מתמיה זה נמסר הגער רב-הכשרון שלני. אף-דעל-פי שהמלמד עשה מעשהו כאמונה ולא כמל את הנער מלמודו על-ידי שאר "עסקיו". היו אלה האחרונים סוף-סוף מעוררים את כוסף-הידיעה של הנער העכני והיו מושכים אותו אל ענינים אחרים, כלתיו ידועים לו, אל מרחקי-הדמיון, שבודאי מצויים הם מעבר לגבול התלמוד ומפרשיו על דמיונו של הנער ההווה פעלו עוד שתי אישיות מקוריות, מכריו המוכים של מלמדו, שהיתה לו אפשרות לראותן לעתים קרובות. אחד מן המתמיהים הללו, שהיה מן המיוחסים וה"לומדים" שבעיר, נפרד מעל משפחתו המיוחסת, וכנגוד לכל מה שהיה נהוג בזמן ההוא, החליף את התלמוד באומנות-הנגרות, שפרנסה אותו שלא כדחק, ובדרכים נסתרות הניע לידי ידיעה לגנן בכנור, וזכה היה מטפל חסיד בשעות-הפנאי והיה משעשע במוסיקה הפרימיטיבית שלו את כל ילדי-קאפוליה. בין הילדים היה נגרארטיסטן זה ילד נמור — היה משחק ומנגן בשבילם; ואך בתוך הילדים היה מוצא את תענוגו האמתי והיה רואה את עצמו כמוב. שלום יעקב דבק במתמיה זה בכל נפשו, נפש-הילד התמיהה, ובחשק נמרץ היה מקשיב לנגינתו העליונה וגם לספוריו הדמיוניים על העבר הרחוק. המתמיה האחר היה טפוס מהופך מזה לגמרו — ריאליסטן וחפשי-בדעות. גם עסקיו וגם חיצונותיו לא התאימו למושגיהם של בני-קאפוליה בימים ההם. על פי אומנותו היה רופא-החובש, והיה לבוש בנדי, אשכנזי, מנלה את וקנו, ובכלל

2

3

4

הוא

הוא

היו חיוו הפשיים מחיי שאר בני-העיר והיה מוצל קצת במצוות המקובלות
 מרורי-דורות לפרטיון ודקדוקיהן. אף-על-פי שבני-קאפוליה ראו בו מין ואציקורס,
 עם כל זה לא נעו אחד מהם להקומסעלו, שהרי היא היה בקאפוליה באי-כחה
 היחידו של חכמת-הרפואה, שהכל צריכים לה; והוץ מזה, עם כל הפשיותו
 ברעות היה למדן מופלג וכעצם-ידו כתב ספר-תורה על קלף בכתב-מרוכע יפה
 עד להפליא ונתן "ספר" זה במתנה לבית-הכנסת שבקאפוליה. חוכש-למדן זה,
 שהיה מתוכח לעתים קרובות מאד עם המלמד יוסף ראובנים על ענינים המורים
 שינים שבתלמוד, היה מעורר את השומת-לבו של הנער המכין, וכך אפשר שזרע
 כמותו הצעיר והרופס את הזרעים הראשונים של הבקורת.

עד י"א שנה למד שלום יעקב תחת השנתו של המלמד, ובמשך-זמן זה עבר
 כהונן על כתבי-הקודש ביחד עם תרגום-אונקלוס וקנה לו ידועות מרובות בתלמוד.
 השמועה ברבר ידיעותיו וכשרונותיו הבלתי-מצויים של הילד נתפשטה הרחק
 מעל לגבול העיירה וכל מי שהכיר בו הועיד לו כסא-רבנות ב"עיר ואם בישראל".
 משנת ה'יא ואילך התחיל אביו עצמו מטפל בהכשרה בנו לתעודתו, כמו-כן
 מאליו היו הלמודים — אך ורק התלמוד ומפרשיו המרובים וכל הספרות הרבנית.
 הוראתו של אביו לא היו לה לא שעות קבועות ולא שיטה ברורה. פעמים
 שה"כחור" שלנו לא היה לומד כלום במשך שלשה-ארבעה ימים זה אחר זה,
 ואך היה מהלכט מפנה לזווית; אבל פעמים שאביו היה מעיר את בנו החביב
 כארבע שעות בבוקר והיה לומד עמו שעות אחדות בלא הפסקה, עד כלות
 הכחות ממש. פעמים שהמורה והתלמיד היו מתעמקים בשאלות היותר דקות
 והיותר סופלפלות של המששט או של מקצוע אחר; אבל פעמים שהיה המורה
 משוכב את נפשו היגעה של תלמידו בספורי-נפלאות מחיי-ישראל או באגדות
 מן התלמוד והמדרש.

הצלחתו של שלום יעקב בתורה ובתלמוד היתה מפליאה: בן י"ד שנה כבר
 נחשב ל"חריף" ובאומץ-לב היה יוצא למלחמתה של תורה, ולעתים קרובות היה
 מנצח על "שרה-קרב" זה, מלומדי-מלחמה בפלפול וסברה. חוץ מן התלמוד
 ידע גם את כל התנ"ך על פה וכתב בלשון הנביאים כבלשון-אמו. למרות מה
 שלא יצא מתחמו של אהו העולם העתיק, שהוא כלול במקרא ובתלמוד, ולמרות
 מה שלא היה לו שום מושג מתורת-הספרות האירופית, נתעוררה בשלום יעקב
 הקטן השוקה אינסטינקטיבית לעלות על כמת-הספרות, ובאותו גיל, ששאר הנערים
 עוסקים כמעשי-ילדות, כבר חקר בעברית מעין וראמה כניכול, שאופו של
 תוכחה לה, וגם שירים שונים על הדרה-הכבע. דראמה זו, שעוד נאמר עליה
 דברים אחרים למטה ושאיין לה, כמו-כן, שום ערך ספרותי היא אות ומופה,
 שעוד בשחר-ילדותו של שלום יעקב נתעוררו בו כחות ספרותיים, שאחרי-כן גדלו
 והוו לזרם אדיר.

ומיו של התלמודי הצעיר עברו, אמנם, כשממון, אבל בשלות-השקט, שהרי
 כל משאלותיו הקטנות של בחור בן י"ד מקאפוליה, שלא ראה מימיו כלום וילת
 בחדאביו, בתי-המדרש והיערים והשדות הסוככים את עיירתו, היו מתמלאות, אבל

לתולדותיו של מנדלי

באותו גיל, שעדיין הופפים בו גם כחו הגופני וגם כחו הרוחני של הילד, אבר
 את מורו ומדריכו ומננו היחידו — את אביו, שקת בן מ"א שנה, ומימיר-קמותו
 הראשונים כבר ידע אותו מחסור נורא, שיכול ליפול אך כגודלו של יתום מישראל.
 אמי, אשה טובת-לב, אבל חלשה ופשוטה ביותר, שנשאר לה אחר מיתתו של
 בעלה ילדים לא-מעט, לא יכיה להמשיך אה עסקו של זה. הירושה הרלה,
 שנשארה אחריו, הלכה ונתמוזזה. מחודש לחודש הלך והורע המצב, וכדי להקל
 מעל האלמנה העלובה החליטו הקרובים, קודם כל, לשלוח את הבן הבכור לשיבת-
 סלוצק, כדי שראשית, לא ילך הנער כפל, ושנית, לא יהא למשא על אמו,
 שהרי בישיבה ושל, כידוע, רשות ל"כחורים" כולם לרעב על השכונו של הצבור
 וללכת ערומים וזחפים על חשבונה של ה"צדקה" הישראלית —

וכשצא מצא לו שלום יעקב מקום-מנוחה בישיבה, השתדלו הקרובים הנזכרים,
 שתנשא אמו האלמנה שנית, או עברה עם כל ילדיה אל "ישוב" לא-רחוק מן
 העיירה, ששם חקר בעלה השני טחנה ובית-ירוחים. בקאפוליה נשארה רק אחותו
 הבכורה, הנשואה, של שלום יעקב, ודודתו מצד אמו, כגודלה של זו האחרונה
 קשור גם גודלו של שלום יעקב. בעלה עסק במסחר. בימים ששהה שלום יעקב
 בסלוצק, הורעו עסקיו של דודו והוא קרא שמישה. — או הוכרח לברוח בסתר
 ממקום-מגוריו ולילך למקום שאין מכירים אותו.

לאחר ששהה שלום יעקב שנתים בישיבה, שב לקאפוליה — ומיד הומינו
 אביו חורגו לעבוד כמתנה שלו. ה"יוב", שבו דר עכשיו שלום יעקב, היה נחמד
 בהדרה-הטבע שלו. הוא השתרע על-ידי נהר לא-גדול, אבל וך כבדולח, והיה מוקף
 יער גדול. על הנהר עמדה טחנה וממנה היו נתיבות עקלקלות מוליכות אל עבי-
 היער. במקומות הנדררים ומלאי-השירה הללו היה מתהלך הלמדן הצעיר שלנו,
 וכאן התחילה רוח-השירה לפעמו. כאן הוא כותב, כמלאה לו מ"ו — י"ז שנה, את
 ההימנונות הנלהבים הראשונים לסבע מחקה כלשון, בצעורים הפיוטיים ובדרכי-
 ההרצאה את מזמורי-התהלים, שירים אלה, שלא ראו את אור-הדפוס מימיהם, יש
 להם אופי ילדותי. תמים; אבל מתוך פטעוטי-ילדים זה יש להכיר, שלפניך כשרון,
 שבמסכות הראויות לכך ילקיע שחקים.

חייה-הכפר משכו את לבו הפיוטי של שלום יעקב; אבל הסביבה של בני-
 אדם לא היתה לפי רוחו הנלהב: החשבונות היבשים והפעוטים עם הטוחנים ועם
 המערופיה של דודו היו דוחים אותו מעל הכפר, ובית-המדרש בקאפוליה והשיחות
 עם ה"לומדים" שם נראו לו יותר מושכי-לב מן החיים השבעים, אבל הגסים מאד
 בכיתו של אביו-חורגו. ולפיכך הוא חוזר לקאפוליה ושם ללמודו בבית-המדרש.

II

בימים ההם בא לקאפוליה אחד מתושביה, אברהם'ל החנה, שעוב את
 עוירתו לזמן מרובה. נוסע זה במדינות רחוקות ונעלמות משך עליו את עיניהם
 שף כל בני-קאפוליה מן היום הראשון שחזר למקומו. כל אחר ואחר השתוקק

unde joe
bankrupt; fled K.
leaves aunt behind

return to K.

life in the
village

15 19

לדעה, מה המקומות שבקר ומה הנפלאות שראה שם, וככלל—מה חייו וישראל באותם המקומות. אברהם, שהיה דברן ובעל-לשון, ידע לתאר בצבעים היותר שבהיקים את המקומות הברוכים שם (וההלין). לדבריו אין בוהליניה יהודים עניים כלל. כל בעל-בית יש לו פרותיו ועויו; כל בית מלא כל טוב; לחם-סולת יש לא רק בשבת ל"המציא", כמו שדרבנן נהגו בליטה, אלא אוכלים אותו בכל ימות-השנה; ואפילו בימות-החול מעניקים ממנו לעניים, שחיהם שם אינם נופלים מאלה של בעלי-הבתים האמידים שבליטה. הוא עצמו, כדומה למשל, פגע בקבצנים מליטה, שתרמיליהם היו מלאים לחם-סולת והתיבות שמנות של "קודה". ויודעים אהם, לא-יוצאחים, מה זו "קודה"?—היה מוסף בכת-צחוק מיוחדת לו לעצמו בלבד—: "זהו תלבי-אילים, שומן הבא מאליותיהם של האילים שם, האילים שם—היה מוסף ואמר—אינם דומים לשלנו כלל וכלל: הם מושכים אחריהם על נבי אופנים אליות, שמשקלן ארבעים ליטרה ויותר. זוהי מדינה!—היה גומר המיד את ספורו באנחה עמוקה—: שם אפשר לראות חיים!"

ספוריו של אברהם גרו את דמיונם של בני-קאפוליה. ומאחר שהשנים היו שנות-בצורת, החליטו הרבה מהם לנדוד לוהליניה. ואולם אברהם, כמו שנראה להלן, לא נתכון כלל וכלל לעורר נדידה-בהמון. הוא הביט כה וכה בעיירה וראה את דודתו של שלום יעקב, שבעלה ברח ולא נודע מקומו, והתחיל מוכיח לה, שמן הראוי, שתנסה לבקש את בעלה, שכפי מה ששמע מאחורי הפרגוד, יושב הוא עכשיו בעיר א[ו]ד[ו]ס[ה]. ביחד עם זה יש לה לקחת עמה גם את בן-אחותה הצעיר, שאפשר לכוון את מצבו בוהליניה על צד היושר טוב, שהרי היהודים הוהליניים אף את פירושי-המלות בתפלה אינם יודעים והם שמחים שמחה גדולה כשבא לידם ליטאן, שמוכשר להיות מלמד או "נאמן". הלא לא טוב ל"בכור" לילך כמל ולחבוש את בית-המדרש רמיד: כבר הגיעה השעה, שיחשוב מחשבות בדבר, תכלית!

שלום יעקב הרגיש, אמנם, שלא לחנם מספר החגר את ספורי-נפלאותיו; אבל שאיפתו לאיזה דבר חדש, למה שעוד לא ידע ולא הרגיש, תשוקתו להחליץ מן הסביבה הצרה, שבה עברו עליו ימי ילדותו ונערותו, צמאנו למרעים, שהיה לו מהם אך מושג ממושמש ביותר, — כל אלו גברו על הפחד, שעורר בו אברהם, ואף הוא התחיר מדבר עד לבו של דודתו, שראוי להם לבקש את בעלה ולשים לדרך פעמיהם אל ווהלין הפוריה, ששם מתכללות הבחמות כלכלה יותר טובה מו שבני-אדם מתפרנסים בה בליטה.

אברהם, בתור בעל-נסיון ומעורב בין הכריות, היה, רדעתם של כל בעלי-הבינה שבקאפוליה, מורה-הדרך היותר טוב במדינות הרחוקות. חיץ מזה היו לו משלו ענף לאיגודלה בעלת ארבעה אופנים בלתי-מחושלים ושורקים וסופה דלה וסומית למחצה, שרעמתה וונכה נמשמשו צבעיהם עד לאין חכור. ותנאי התנה אברהם להביא את דודתו של שלום יעקב לא, כלל שום תשלומים

(1) בליטה, ביחוד בעירות הקטנות שלה, קוראים את כל הרום הרוסי ביתו עם רוסיה החדשה ועם כוסאראביה בשם "והלין".

↑

למפרע, שהיו בעד נסיעתה ישלם בעלה ובנוע לבקר אחיהם — יהודים ממקום השלומים אך במקום שימצא לו עבודה בו. ההכנות לא ארכו, נודדו שמו לדרך פעמיהם מיד אחר הפסח. לאחר שנמל ברכת-פרידה מקרוביו, התחיל שלום יעקב הצעיר מהלך — אחר ענלתו של אברהם החגר, נעתה בכבו האחות כשנפרדה מעל אחיה האהוב, שהכל חשו לו המיד עתידות מזהירים, ולאחר שהעניקה לו כבר שלום של לחם-דגן ומטבעות-נחושת אחדות, הוציאתו מבין ורועותיה, מלחתי בכרכות מאליפות. בצירה דלה זה לדרך, בלא שום קטען, בלא מכה-כירה-מלצה ודברים שבעל-פה אל מכרים שונים, נדד שלום יעקב לארץ וכת חלב ודבש בתקוה נאמנה, שטפית אחדות מהם תמקטפנה גם אל תוך פיו.

אבל מן היום הראשון לנסיעתו כבר הרגיש נודדו הצעיר, כידי מי נפל. בענלה ישבו אך דודתו ותינוקה; אברהם ושלום יעקב הייבום היו לילך הנלי אחר הענלה. אפשר היה להשלים עם, נסיעה משונה ולא כל-כך מרוחת כו אויו היתה הדרך ישרה ויבשה; ואולם כאמור היה הדבר, ובמקומות שונים היתה בצה עד לאין מוצא, והענלה העלובה, למרות קלותה היחסית, סוף-סוף היתה נשקעת לפרקים בקרקע טובעני, שלא היה בכחה של הסוסה העלובה למשוטה ממנו. בעלי-הענלה היה מסייע במקרים כאלה לסוסתו והיה מורו את, נוסעו, שלא יעמוד אף הוא בחכו-ידיים. אל תדמן כנפשך, — היה צוה אברהם במסכות כאלו, — שלקחתי אותך עמי כדי שתהיה פרוץ; לא, יקרו! עוב העוב עמי, ואם לא — כמו שאני בעל זקן ופאות, אשליכך באחד היערים או באחת הבצות. אין אני רוצה כלל וכלל לגלגל עמך ולטפל בך. לאחר לקחי-מוסר אחדים כאלה הבין שלום יעקב, שאין טוב לו אלא לשמיע בקולו של מורה-דרכו עד שהמקרה יוציאהו מידו של זה, וכשהענלה היתה שוקעת בכין, כבר היה שלום יעקב נוטה שכמו הרזה גם בלא אוברה ואהרה.

מחוו-חפצה של הנסיעה היתה, כאמור, העיר א. שבאחת מן המדינות הרחוקות של ממלכת-רוסיה; אבל אברהם לא היה ממהר לשם כלל וכלל. אברהם השתחל להאריך את נסיעתו כמה שאפשר ולסור אל המון ערים ועיירות, שבהם יהודים שוכנים, בכל עיר או עיירה גדולה פחות או יותר היה אברהם עושה תנן, הולך אל רבני-המקום ומבאר להם בדברים נמצים ומעוררי-לב, שהוא נוסע לשם מצוה עם, ענוגה עלובה, שאף בעלה היא מבקשת. הרבנים היו נותנים על ידו מכה-כירה-מלצה אל ישראל רחמנים בני רחמנים, ואלה היו מעניקים לו מטבעות-נחושת כדי שיציל בה-ישראל מכבלי-העגון, וכשהיה גומר את קבוקי-הנדבות בעיר אחת, היה עובר לעיר אחרת, שאף שם היה חוזר על כל אותה קומידיה. על הכספים המקובצים היו עובר כשתוקה, כמוכן, והיה מבטוח את בת-ליתו, שהוא נוטל מן הרבנים כתמים, שיש בהם צורך גדול, לא היה שום יסוד להסתפק בודיעותיו הגיאוגרפיות והטופוגרפיות של אברהם החגר; אף-על-פי-כן לא הוץ נוסע בדרך ישרה, שהוא הדרך היותר קרובה, אלא היה עושה קפנדרייה, שהיו יכולות להתמית את בעלי-הענלה היותר מניסה, והיה מבקר

arduous trip to Volia — on foot

Ascent's gift for Schmorring

עירות ומושבים, שאפשר היה לדלג עליהם בלא שום הפסד לעיקר מטרתם של הנוסעים, לקיבותיהם של נוסעיו היה דואג אך מעט; ואף לרירה ולמלון לא היה חושש הרבה; כשהיה בא לאיזה ישוב של יהודים, מיד היה שולח את בן-דליותו הצעיר לבית-המדרש, ששם היה שדום יעקב צופף בנכני ים-התלמוד, ואת דורתו ותניוקה היה משאיר בענלה, שהיתה מכוסה בד כסוי כל שהוא, והוא עצמו היה דץ כל הימים מבית לבית בדאגה לענונה העלונה; וכלילה היה-משתרע על נבי אונה ספסל כאחד מבתי-המדרש, שעדיין הם משמשים אכסניות ליהודים מרי-גפש...

נסיעה מיוחדת במינה זו בחברתו של אברהם'ל החגר שמשא אחרי-כך חובר מרובה להסופר העממי רבי-הכשרון בשביל ספריו מחיי-ישראל. בספורים אלה, שהם מלאים הומור וסארקאסמו שאינו מר ושאתה והסתכלות יוצאת מן הכלל חידרות אותם כולם, יש מקומות שאינם מן החיים ממש, שהרי היתה לו הודמנות להכיר מתוכם את חייה-המין עם שמחותיהם ותוגותיהם, בלי כחל ובלו שטטוש כל שהוא.

כחודש ומחצה נהלכנו אברהם'ל ונוסעיו עד שהגיעו לעיר המלאה יהודים בפלך ווהלוניה. כאן היה צריך לעמוד ימים אחדים, מפני שביאנו לשם חלה בערב חג-השבועות, שנמשך יומים. הוא סר לתוך בית הרבי-למחצה, ספק פונדק, ספק בית-מרוח, שבשכונת-העיר ושלה, כמנהגו, את שלום יעקב לבית-המדרש בתקוה גמורה, ששם ישימו אליו לב וכאן, בעיר זו, יעלה בידו להשאירו ולקבל מנה יפה בערו. ואמנם, תקוהו של אברהם'ל הנוכל לא נכונה. ביום שני של חג, כשבא להפליץ בבית-המדרש, שמע, שכמעט כל המתפללים מברכים על הלמון הליטאי הצעיר וכל אחד מן המיוחסים שבכאן רוצה, ש"אורח" יקר זה יהא סמוך על שלהנו לסעודת-יום-טוב, ובנייה-נעורים דבקו בו ממש, מקשיבים בחבורה לחדושי-תורה שלו — אברהם'ל החגר — נק ומצא, שבעיר כלה, ימצאו קופצים על ה"סחורה" שה-יא, וכמוכן, בתור שדכן, מן ואפיטרופוס לא ימכור אותו בקב-סובין. חשבנו של אברהם'ל היה מכוון. כשאך דרך על סף בית-המדרש הקיפוהי מכל צד בשאלות: מי ומה הוא הלמון הצעיר? מה מוצאו, כמה שנותיו, מה מעשיו והיכן מקום-ישיבתו הקבוע?—לאחר שמלא ספקם של הפונים אליו וצייר את הכל בצבעים מבחיקים, התחיל במשא-ומתן תיכף-ומיד. המשא-ומתן נמשך אף מאחורי כתלי בית-המדרש, ובכל יום ויום היה אברהם'ל נכנס כמה פעמים ביום כמרוצה לרגעים מועטים לבית-המדרש וכחבה יתרה היה מספר לשלום יעקב, שבעורת-השם ימצא לו בקרוב מקום-מנוחה על הצד היותר כוב, כמוכן, אם רק יסמך בכל עניו—על אברהם'ל, שלום יעקב לא השניח ברכיו של אברהם'ל; ואף-על-פי-כן הרבה לנגע את מוחו בשאלה: מה האושר, שאכין לפניו אפיטרופוס ומורה-דרך המסל לו כל-כך?—ובין כך וכך היה מבלה זמנו בחיך בני-הנעורים שבעיר ל. במיכה הם החליטו או ליסד חברה של צדקה לשם תמיכה לענייה-העיר, והם השתמשו במה ששלום יעקב ישב בתוכם ופנו אליו בבקשה, שיחבר ספר-תקנות בשביל החברה העתידה להוסד, הוא קבל דבר

עודר התפעלות ככולם, וכך אפשר לנשאר בעל-לילה ללילה וללילה.

הסופר העברי לעתיד-לבווא, ביום השלישי או הרביעי אחר החג נכנס אברהם'ל בריצה, כחץ מקשה לבית-המדרש ולחש לו לשלום יעקב על אונן שהוא, שלום יעקב, כבד חתן הוא למול-טוב לבתו היפה של אחד מ, נכירי' העיר, והכל מצפים לבואו. אברהם'ל לא חס על צבעים מבחיקים כדי לצייר את עשרו של המתותן המיועד ואת יפיה של הכרה המיועדת, בנחל-עדינים תרחץ, גמר את דרשתו, ואוחז בשרול-בגדו של שלום יעקב רצה למשכו לבית-הכלה כמעט בחזק-יד. אי-אטונו באברהם'ל והרעיון, שלא לשם נשואים עוב את ארץ-מולדתו, אלא לתכלית אחרת, לנמרה, נתנו אומץ בלבו של שלום יעקב להתנגד ל, הנכבדות, ולאחר שהקשיב לפטפוטיו של אברהם'ל הודיעו בחח'ט, שאין בדעתו בלך וכלל לבוא בכרית-נשואים והוא מבקש אותו, שמכאן ולהבא יניח את דאגתו לנשואיו לו לעצמו. כשראה אברהם'ל, שהוא מאבד מנה יפה כזו, התחיל מאיים עליו, שיעובוהו בדרך, שכבר נראה לטפל בו ורא יוסיף עוד, וכיוצא בזה, ואולם כשנוכח, שאף האיומים הם ללא הועיל, חזר ורתם את סוסתו בלי חמדה, כזו לסוכב בתפוצות-ישראל ולנצל אותם, לכל הפחות, לטובת הענונה.

זמן מרובה סכבו בחבל הדרומי-המערבי, בדרך היו עיר שנים שלשה נסיונות מצדו של אברהם'ל להפטר מ, סחורתו—ואף הם לא הצליחו. לסיף באו בימים הראשונים של חודש אלול לעיר ק [ע מ י נ ין], פלך פודוליה, שמשתרעת ביפה-הנוף על שני-סלע ומקפת היא שכונת, שנקראות, פולווארקים. לאחת מן השכונות הללו סרו אברהם'ל ונוסעיו בשעה מאוחרת בלילה ללון באכסניה עוובה וחיכה-למחצה, שלא היו בה לא חלונות ולא דלתות ושעמרה בקצה-השכונה. הנוסעים המיוגעים והמדוכאים, שהורגלו להשמע לאברהם'ל בלא שום תרעומת, לא מחו כנגד מה שמר ל, בית-מלון בלתי-מיושב זה והשתרעו כל אחד בקרן-דליות שלו. אברהם'ל קם כמעט עלה השחר והלך אל העיר כדי להשתדל שם בדבר, עסקיו. פתאום הרעים הרעם, הכריק הכרק ומטר קיחף נתך ארצה. דומה, כל האכסניה נאנקת בחבליה; עוד רק אחת יתגעש הרוח—ותקבר תחת המפולת שלה את נוסעיו, ולא ישארו לאברהם'ל העלוב לא הענונה לנצל על-ידיה את, גרובי עם אלה-אברהם'ל ולא הכחור הצעיר, שסוף-סוף הרו אפשר יהיה לשרך אותו ולקבל מוכת-הנאה מזה. אילו היה אברהם'ל פונה עכשיו אל שלום יעקב הרעב, הרטוב והקופא מקור, דומה, שהיו ה, הנכבדות שלו מוצאות אונים קשובות, אבל לא כן נור הגורל. אברהם'ל לא הצליח בק. כלל הוא לא קבל מרכני-העיר מכתב-המלצה לשם קבוץ נדבות לטובת הענונה. נרנו מאד שב בשעה מאוחרת בערב והודיע לבני-לוותו, שלאחר, כשאך יעבור הנשם, הם עוזבים את ק. המרשעת ונוסעים לעיר ח [ו ט ין], אבל זה יהיה המקום האחרון, שאנו מוליכך לשם—פנה אל שלום יעקב—: תרצה לבוא שם בכרית-הנשואין כדת משה וישראל—מוטב, ואם לא—לך לכה ארבע רוחות-השמים. את העודת-המסע שלך לא אחזיר לך, כמוכן;

Arival tries to marry him off

the storm in the inn

עד שתשרם לי בעד הנסיעה, ואתה עשה כהפצך. אבל מקוה אני שסוף־סוף תבוא בינה בלכך, תכין, מה שובת־עצמך דורשת ממך, והכיר, שלא את רעתך אני דורש, שככה הגיעה השעה, שתבוא אל המניחה, אל־נא תשכח, שתודה לא, לא נער אתה עוד, עוד שנה ועוד שנה—וכבר יחיד וקן אתה, ששום אדם לא ירצה גם לראות פניך.

נקל לשער את נעימות הלילה, שעבר על שלום יעקב באכסניה המרווחת ובשכנתו של אברהם־מל. זמן מרובה נשתקע במחשבות על צרתו, שאין מוצא ממנה. ופתאים זכר, שלפני שנים אחדות יצא מקאפוליה עיר־מולדתו חברו בשיבה, שכפי ששמע עוד כביתו, נעשה משורר במקהלתו של החזן המפורסם של בית־הכנסת הגדול בעיר ק. כשם שהטובע בשבולה אוהו כראש־שבולת בתקוה, שינצל על־ידיה, כך אף שלום יעקב אחו ברעיון זה ולא הרפה ממנו. וכשאך עלה השחר מהר ללכת, בלי שים לב להרפש והגשם, ולבקש את מי שהיה חברו. זמן מרובה העה כרחובות ובמבואות שונים, עד שהגיע סוף־סוף למעונו של החזן המפורסם. בהלמת־לב וברעידת־ידי פתח את דלתו של המעיין המכוקש. יצאה לקראתו אשה באה בימים ולבושה כהוגן והודיעתו, שחברו הוא באמת אחד ממשורריה של המקהלה, אבל באלה הימים נסע ביחד עם החזן, כדי לסיב את הפלך, וישוב אך לימים הנוראים. התחלה האחרונה נכונה! בלב דוי, כראש שח ובקיבה ריקה שב שלום יעקב לאכסניה אל אברהם־מל החנר. זה פגע בו כהרעומת, גער בו בנויפה על שהלך לטובב כשוקים וכרחובות והודיע, שחוקך ומיד הוא יוצא מעיר ק. הארורה.

טפסף גשם הכוף וקה כשיצא אברהם־מל מן האכסניה לדרכו. דומה, כל המבע בכה כדמעות שלישי ביחד עם שני קרבנותיה האומללים של אהבת־הבצע שבאדם, שמסרו עצמם כרצונם בידי התליין. הונה לחצה את לבו של שלום יעקב, שעזב כל תקוה לעתיד יותר בהיר. עתיד זה נראה לו עמוף ערפל דוחה זה, שבו היתה ליטה כל העיר ק, אשר עזב, שראה אותה בפעם הראשונה במקרה ואפשר לא יוסיף לראותה עד עולם. עובר ברפש ובין כנתיב־הרים הלול ועקלקל, שמוליך אל עיר ה, ששם אליה פעמיו בלא שום מטרה, גשחקע שלום יעקב במחשבה על מה שממתין לו שם ועל מה שיש לו לצפות שם. הנשם לא חדל והסוסה העלוכה חגרה שארית־כחה למשוך את העגלה עם האשה האומללה ובנה הקופא. אברהם־מל היה סר וועף וככל הדרך לא הוציא הנה מפיו ולא פנה בדברים אל שלום יעקב, כאילו קמו קמו לו בזה, שפקעה סבלנותו ולכעסו אין קץ. לאחר הליכה ארוכה כנתיב עקלקל באו לסיף אל פרשת־דרכים. הדרך לעיר ח. היתה מיטין. העיר ק. געלטה מן האויפק זה כבר ודומה, שאפסה כל הקוה לשלום יעקב, שיחלץ בזמן מן הזמנים מן המצר הנורא, שהיה נתון בו באשמתו. כאילו עומד היה על גוש־קרח ודומה, שעוד מעט ויפול לתוך חרום עמוקה, שאין מוצא ממנה. כתהום זו נראתה לו העיר ח, שאין לו כה לא קרוב ולא מודע ולא ירוד, שבה לא ימצא אף נפש אחת משתתפת בצערו וכה יעזבו אברהם־מל לנפשו בלא פרומה אחת כביסו. הרנע היה נורא באמת וליאושו של שלום יעקב לא היה נכול. נשכר רצון־הכרול שלו, אומץ־דוחו עָנְבו והוא קלל את יום צאתו מקאפוליה.

rescued!

אבל באותו רנע מטש, שנראה לו כאילו הוא עומד על פי תהום, כא המשכר, שהיתה לו השפעה מכרעה על כל עתידותיו. וכמה מור הרבר: סבת השנוי הנמור כחיוו של שלום יעקב היתה — פרסת־כרול של סוסה.

— בקש וקצץ את פרסת־הכרול, שאכדה הסוסה בקרבת המקום הזה, — פקד אברהם־מל בקול הצימציה והצימציקש לאחר שעצר בעד סוסתו.

שלום יעקב נודרוז למלא את פקודתו של אברהם־מל כדי לשוב ולמצוא כזה חן כעיני אפיטרופוסו. לא בחפזון בדיק ופשפש שטח ארוך למדי של הדרך שעברו, במקומות אחרים נקר וחטט כוריוזה יהרה, עברה כבר יותר מחצי־שעה — ולצערו הגדול לא מצא כלום, וכשהתחיל לשוב על עקביו בידים ריקניות ובלב מלא יאוש, ראה פתאום והנה לקראתו ענלה קראקובית ספונה בטעם המקומות ההם ורתומה לארבעה סיסים. בקנאה וסקרנות נסתכל במאושרים הללו, שהיו בתוך העגלה הספונה. וכשעמד רנע, והנה — קול קורא בשמו. שלום יעקב לא האמין למשמע־אוזניו. האמנם יש בערבות־פרדוליה נפש־אדם, שמכרת בו, כגורד הגולה מקנו, שמטלמל כאין מטרה כפקודת־הגורל כעלה, שנשר מן האילן כימיהסתיו והוא מתגלגל בפחתים וככצאות כרצון הרוח המנשבת? — ובין כך וכך עמדה העגלה ומתוכה קפץ וירד איש צעיר, שכלי אומר ודברים חנק את שלום יעקב הנואש כורעותיו. לאחר כירור־הדברים כמשך רנע אחד דרש האיש הצעיר, שהופיע לפתע־פתאום, כמפניע, שישוב עמו שלום יעקב לעיר ק. צעיר זה היה אותו משורר של החזן המפורסם, שבקש שלום יעקב בק, ולא מצא אוהו בעיר. הוא חור לק. ביחד עם הרון ועם כל המקהלה כולה. החזן שלם לאברהם־מל, על־פי בקשת משוררו החכיב, את התשלומים בעד הנסיעה וקבל מידו את תעודת־מסעו, ולאחר שהושיב את שלום יעקב בעגלתו, חזר עמו לעיר ק. שדומה, לפני שעתים נפרד זה האחרון מעליה לנצח.

III Kamersets

עם כואתו לעיר ק. מהחלת תקופה חוישה כחיוו של שלום יעקב: הקיפה של התפתחות שכלית ושל עבודה מקורית, שחלם עליהן תמיד. התירני המְדַבְדְּרִי הולך ונהפך לאט־לאט לאדם בעל־השכלה אירופית, להיגה־דעות וסופר.

אבל אל־נא נקדים את המאוחר. החזן, שנמל איתו עמו לעיר ק, היה אדם כעל לב רנש. מן היום הראשון, ששבו לעיר זו, דאג החזן, שלא יחסר כל לשלום יעקב, ולשם למוד הכניסו לאותו בית־מדרש, שבו היה ארון־הספרים היוהר גדול, בבית־מדרש זה התפללו כל חשובי־העיה, ושם למדו בפני עצמם תלמוד ומפרשיו בני המשפחות היותר מיוחסות. שלום יעקב הצטיין ביניהם עד מהרה בידיעותיו התלמודיות והפרשניות ההגנות והכל בקשו קרבתו כאי בית־המדרש אהבוהו על ענותותו ושקדנותו, שהיו למופת. בני־העורים היו פוגים אליו פעם בפעם כבקשות לישוב מקומות סתומים או בדבר מראי־מקומית, יותר ששהה כבית־המדרש גדל כבודו והאטון בו, כאופן שעשירים אחרים מסרו כידו את הדרכת בנייהם שלמדו תלמוד בפני עצמם, ושלמו שכר טוב בעד עבודתו זו. ולאחר שסצבי

החמרי היה במוח, יכול היה שלום יעקב גם לרווח את כל צמאנו למדע אבל
מדע זה מאין ימצא? מנין יבוא לו טורה דרכו הראשון שיורה לו את הדרך
הנכונה? היכן ימצא את ספרו-הלמוד ודרושים והאך יבוא לבית-המדרש? —
אלו הן השאלות, שהיה מנגע בהן את מוחו ולא יכול למצוא להן פתרון, אבל
אף הפעם בא המקרה לעזרתו והוציאו למרחב. בבית-המדרש, שאנו מדברים עליו,
ישב ולמד זקן חשוב אחד, שכל המתפללים היו נוהגים בו כבוד על הסידור
ויראתו השלמה. בעיניו של זקן מכובד זה מצא הן כוונה הליטאי הצעיר, שהלה
היה עוסק עמו לעתים קרובות מאד בדברי-תורה. כשנתקרבו זה לזה ולהקון
נודע הדבר, שזולת התלמוד יודע הליטאי גם את הלשון העברית על קריה,
השיא לו הוקן, לתחמונו ולתענונו הגדולים של שלום יעקב, עצה פעם אחת,
כשיחזירעם, שיתודע אל המשורר הזקן גוטלובר, שהורה או בבית-הספר
העברי המקומי של הממשלה, בוא אל ביתו ביום מן הימים בערב, כדי שלא
יראך שום אדם, — אמר לו הוקן, — והתודע אליו, אמנם, בתור גלוח וקל, אין
הקהל שלנו נוהג בו אמון ואנו מונעים את צעירינו מכל התקרבות אליו; אבל
אתה, שיודע אתה מה שתשיב לאפיקורס, אינך צריך להתירא כלל, יכול
אתה להתודע אליו בלא פקפיק, וכתור מד קדק גדול יכול הוא להיות לך לעזר. זכור
את דבריו של ר' מאיר: הויכו אכול וקליפתו זרוק. אני איבר לשמש והוא יראה
לך את מקום-דירתו של קל זה. — שמו של גוטלובר היה ידוע לשלום יעקב
זה כבר ונקל לשער, כמה צפה להתודע אליו, הוא קיה, שלמדן-משכיל זה יראהו
את הדרך הנכונה בהשכלה ויריכנו ויכנינו איך לגשת אל ענין חדש זה, ובעזרתו
ודאי ישיגי את התכלית המקווה.

ומחר בערב, אחר השיחה המתוארת, כבר התהלך שלום יעקב, בלוי-
השמש, בחדרו של גוטלובר, לאחר שנמל עמו שלום יעקב את חבורו הספרותי
היחיד—הרצאה, שחבר עוד בילדותו ושנשארה בת כלי שם, מתנן לשמוע את
חות-דעתו של המשורר הגדול ולקבל ממנו הוראה והדרכה לעתיד. גוטלובר,
כמו שמסד לי שלום יעקב עצמו, לא יכול להתאפק מצחוק למקרא החבר, פרי
הדמיון הילדותי, ואף-על-פי-כן שגם את ה"מחבר" על כוונתו הטובה והש לו
עתידות ספרותיים מזהירים. גוטלובר הכיר כסקירה הראשונה, שיש כשרון בלתי-
מצוי בליטאי הצעיר; ולפי-כך הציע מאליו לפני שלום יעקב, בלי שהמתין לבקשתו
של זה, את עזרתו, ואת הביבליותיקה המעולה שלו, סבר הפנים היפות, שבו היה
שלום יעקב מתקבל תמיד בביתו של גוטלובר, הרעות, השיחות והחקירות החדשות,
שזכה לשמוע בפעם הראשונה מפיו של המשורר המכובד, קשרוהו בעכוות-אהבה
אל בית זה, ועד מהרה נעשה שם, ב"בית", עד שהתודע אל ביתו של גוטלובר
לא ידע שלום יעקב אפילו אה האלפביתא של לשון אירופית, ואך כאן, תחת
הדרכתה של בתו הבכירה של גוטלובר, למד את האלפביתות הרוסית והאשכנזית
ואף ראשית-החשבון, וגם כספרות העברית נפתח לפניו כר נרחב חדש, שהיה
מוזר ובלתי-ידוע לו עד עכשיו. ספרים שלמים מן הספרות העברית החדשה היה
בולע בעודם בכפו; כשקירה בלתי-מצויה התחיל לומר את הלשון האשכנזית

והרוסית וראשית הכמה אנישית-כללית, למרות מה שכמעט לא היו מורים לשלום
יעקב (הוראותיו החיובות של גוטלובר, שבאו מוזן לזמן, אי-אפשר לחשוב
ללקחים של מורה ממש), מורים, שהיו יכולים לסדר את למודיו ולהביאם לידי
שיטה קבועה, אף-על-פי-כן מצא את הדרך הנכונה בלמוד הענינים המדעיים, ודי
היתה לו בהתודעות לאנשים בעלי השכלה אירופית כלבר כדי שינהק מעל העולם
הפדפכני העתיק, שהיה נתון בתוכו, ויכנס לשדות-המרחב העשירים של המדע
האירופי. הוא הוסיף לעסוק בבית-המדרש בענינים דתיים, אבל בעת ובעונה
אחת הקדיש בכיתו זמן מרובה למדי ללמוד לשונות ומדעים.

הרכה מן העשירים שבבאי בית-המדרש, שמד שם שלום יעקב, התחילו
רואים בו, לאחר שהצטיין בלמודו ובענותנותו, שדוך הגון מאד, השדכנים
התחילו מצויקים לליטאי הצעיר מכל צד ב"נכבדות" שזוה, ושלום יעקב, למרות
הצונו החזק ועוזרו, לא יכול לעמוד בנסיון של חיי עויר ורוחה, שאפשר
להקדישם כולם למדע, וארש לו את בתו של העשיר המקומי, שהיה אדם כשר,
למדן ומכובד על פני כל, ואולם נשואים אלה לא היו מאושרים, אף-על-פי
שהבית, שבא לתוכו, היה חביב עליו מאד מפני שהחזן היה אדם מלומד והיתה
לו ביבליותיקה גדולה ככל ענוי-המדע, שהחזן יכול היה להשתמש בה כחפצו,
אבות-אשתו התיחסו אליו בחבה יתרה וכל שאר בני-המשפחה היו אנשים משכילים
ונעשו יודיו וזעיו, — הנה האשה היתה כל-כך מחוסרת-הפתחות, עד שלא יכלה
לספק אף את הכיעותיו של צעיר פשוט ביותר, שלום יעקב הודיע דבר זה בגלוי-לב
לחותנו, שנתחבב עליו כאביו מלדו, וזה האחרון, שהכיר בדבר, שאין בתו, זווני
מתאים לשלום יעקב, הסכים ברצונו הטוב, שהתגרש ממנו, והנשואים הראשונים
נסתיימו בנשפטורים.

ושלום יעקב הספיק בימים שהיה סמוך על שולחן-החתונה להכין את עצמו
לקראת כחינות לשם קבלת תואר, מורה" — ומיד קבל משרת-מורה בבית-הספר
העברי המקומי של הממשלה, ולאחר שנעשה עומד ברישות-עצמו גמטוח כמצבו
החמרי, התחיל שוקד על השכלתו והתפתחותו, כשם שהיה מתמכר קודם לכן
ללמוד התורה והתלמוד, כך עקד עכשיו על למוד לשונות ומדעי-חול; ועל-ידי
שקדנותו ווריוותו הצליח מאד בכל למודיו, הוא לא התיר לעצמו שום מיתרות
ושום הענוגים בחיים, ובאותה שעה עצמה לא היה חס על ממנו והיה מרכה
לקנות ספרים מועילים.

ובימים ההם התחיל יוצא העתון העברי הראשון בשם המניח, עתון זה
היה יוצא — בפרוסיה, בעיר ליק, מופרים עבריים מפורסמים היו משתתפים
בעתון זה, ואף שלום יעקב נתמיה האוה לנסות את כחו הספרותי, הוא כתב
בשכיל עתון זה מאמר בשם החנך, מאחר שלא האמין עדיין בכחו, השאיר
מאמר זה על גבי שולחן-הכתיבה שלו בחדר עם שאר הכתובים. אחד ממכריו
של שלום יעקב, אדם משכיל וכשר, שבקד אותו, ראה במקרה מאמר זה, לאחר
שקרא אותו החליט, שיש בו מכת בהיר, הרצאה הגיונית וסגנון נאה מאד, וראוי
הוא להתפרסם בדפוס. על-פי דרישתו הנמרצת של המכר נשלח המאמר ל"המניח".

diff. version

העורך קבל איתו, כמובן, בחפץ-לכ ומיד הומין את המחבר להשתתף בעיתוני השתתפות של קבע. מאמר זה מצא חן מאד בעיני קהל-הקוראים העברי, אליו שם לב גם חכמם המפורסם י"ל מאנדלשטאם, שהיה אז פקיד שר-ההשכלה. כשעבר ביותר עם המיניסטר נירוב את החבל הדרומי-המערבי התורע אליו שלום יעקב והיא התפלא מאד, שמחברו של המאמר הנזכר צעיר הוא עריון כל-כך. האמנתי, — אמר מאנדלשטאם להמחבר, — שמאמר רצין כזה נכתב על-ידי חכם בן חמשים שנה. מאנדלשטאם, לאחר שהכיר את המחבר יותר ויותר, השיא לו עצה, שילך ללמוד בבית-המדרש לרבנים בפאדובה שבאיטליה, שהיה מפורסם אז לשבח, והבטיח אותו, שישתדל לפני הממשלה בדבר, סטיפנדיון. שלום יעקב הסכים, כמובן, להצעתו של מאנדלשטאם, אבל מפני סבות ומקרים שונים אי-אפשר היה לנשם רעיון זה כמעשה, ושלום יעקב נשאר ברוסיה — מסכות שינות עבר שלום יעקב אחרי-כך מעיר ק. למוסקבה העברית — לעיר בן-דיצ'ובן, שנעשה, נכתב שם, כלומר, הועבר מרשימת-הפקודים של עירתו הליטאית אל העדה המקומית — שם מצא לו אשה לפי רוחו, ועל-כן נתישב בב. ישיבת-קבע והקדיש את כל חייו להועיל לעמו על-ידי הספרות. בחודש נובמבר, שנת 1859, הופיע בדפוס חבורו הרצין הראשון של שלום יעקב אברומוביץ בשם, משפטי-שרום, שמשך עליו מיד את עיניו של קהל-הקוראים העברי — אפשר לומר, שכזה התחילה תקופה חדשה בספרות העברית, שהרי עד אז לא היתה בה בקורת דנה בכובד-ראש. לאחר התחלתו הופיעה שורה שלמה של מבקרים צעירים, שהרכבה מהם היו בעלי כשרון מציין. לאחר שעלה על במת-הספרות בתור מבקר התחיל שוקד בסתר-החדרו כחבה יתרה על למוד ידיעות-הטבע, אף-על-פי שלא היו לו שום מדריכים (ולשכות של מכשירי ידיעות-הטבע לא כל שכן?), קנה לו במשך שלש שנים ידיעות מיוסדות כל-כך במדע זה, עד שהתחיל לתרגם עברית את, תולדות-הטבע של הפרופיסור לניץ. הוא תרגם שלשה כרכים: על היונקים, על העופות ועל הוחלים. ואם בכרך הראשון תרגם את ספרו של הפרופיסור לניץ כמעט מלה כמלה, הגה שני הכרכים הבאים אינם עוד תרגום פשוט, אלא חבור מקורי גדול, שניכרת מתוכו בקיאותו הגדולה של אברומוביץ במקצוע זה, כשיש הודמנות לכך הוא מציג אלו לעומת אלו את השקפותיהם ומדת-ידיעתם של בעלי-התלמוד במקצוע ידיעות-הטבע לעומת אותן של זמננו, ולעתים קרובות הוא מפרש פירושים מתקבלים על הדעת מקומות שונים של התלמוד בענין זה, וזכות יתרה יש לו לאברומוביץ מצד סגנונו הנחמד, טהרת-לשונו וקלותה, אם נזכור, כמה עניה הלשון העברית בכלל, וכיחוד בכל הנוגע לפרטינים מדעיים, נבין, כמה קשה היתה העבודה, שעבד בחבור שלשה כרכים בידיעות-הטבע. ממשלתנו שמה את עונה המאירה לטובה על חבור זה, וכדי לתמוך במחבר קנתה ממנו, בשעת הוצאת כל כרך, ספרים במחיר 500 רובל, ואת הספרים שלחה לכל הביבליותר קאות של בתי-הספר העבריים של הממשלה.

כשאנו מדברים על עבודתו הספרותית של שלום יעקב אברומוביץ כלשון

עברית, אין אנו רשאים לעבור בשתיקה גם על נסיונו ליצור רומאן מן החיים הישראליים העכטיים. אם הרומאן עצמו [האבות והבנים], בתור נסיונו הראשון של שלום יעקב, בלא הוא עדיין מימים הרבה, הגה סוף-סיף נקרים בו כשרון וידועה עמוקה של לבי-הארם, משתתף בצערם של בני-עמנו ורוצה להיות להם לעור בכל כחו, החלים אברומוביץ לכתוב מכאן ואילך, למינות ההפסד, שיביא בזה לכבודו, לא כלשון עברית, שהוא ידועה אך לחונ צר של בחירים, אלא כלשון העממית, שמדברים בה כל יהודי-רוסיה בזמן הזה, כדי שיוכל גם המין-העם מחוסר-ההשכלה לקרותו, לדבנו ולראות את כל הנגעים, שזינקו בכשרו אם באשמנו ואם מסכות חיצוניות. — חבורו הראשון מחיי ההמון כלשון המדוברת הוא — דאָס קליינע מענשעלי (האדם הקטן). — בספר זה יש גם טפוסים כשרים, חביבים, שהמחבר העתיק מחיי-המציאות. מי אינו מכיר בנוסמאן את משרדנו הישיש גומלובר? — בספרו השני, פישקע דער קרוממער (פישקה החגר) מציג לפנינו המחבר את חיי הקבצנים מישראל. העולם הבדל והמיוחד-במינו הזה, שעינו של שום סופר עברי לא חדרה אליו, מתואר על-ידי המחבר במלוא-הקפד. עולם זה למד המחבר לדעת בעיר ב, שלחוכה נוהרים הקבצנים של כל העולם כולו. בעצמו בקר את כל מחבואיהם, שוחח עם קבצנים ובעלי-מימים הרבה, התעניין בחייהם ומעשיהם, ופעמים שאף היה שופט גיניהם בקטמותיהם הפעוטות — והוא ערך קרב על המוכסנים בספר מיוחד בשם: דיע שאקסע, אָדער דיע באַנדע שמאָרט-בעלויטובות (מכס-הכשר או חבורה בעלי-הטובות של העיר). בשום עיר אחרת אי-אפשר היה, שמעילותיהם של המוכסנים ומשמשיהם יגיעו לידי אותה מדרגה, שהגיעו אליה בעיר ב, — לאחר הופעתה של ה, שאקסה כעסו ה, אווים של עיר ב, כל-כך על המחבר, עד שהיה מוכרח לעקור דירתו למקום יותר בטוח; ואולם המון העם התחיל מפאר ומרומם אותו ורואה בו את מיטיבו, ה, שאקסה געשתה מיום שיצאה לאור קניי-העם וכל במיו נמרץ, כל חדוד וכל הלצה שבה נעשו משלי-עם; וכל-כך היו לכשר מכשרו של ההמון, עד שאפשר לשמוע עכשו פראזות שלמות מן ה, שאקסה מפני אנשים, שדבר אין להם עם הספרות בכלל. — למרות מה שהדראמה נכתבה כלשון הפשוטה של ההמון הישראלי נודעה להנהנת-החבל, ועוד אז התחילה מבקשת החבולות להפחית את הרע הכרוך במכס-הכשר. — תרגום ה, שאקסה, שהופיע זה לא כבר בדפוס [ברוסית], לא עלה יפה כלל.

לאחר הופעתה של ה, שאקסע עוב אברומוביץ, כמו שנזכר למעלה, את עיר ב, הוא וכל משפחתו העתיקה או דירתם לעיר ז' וז' ומיר, ששם התחיל שוקד על ההכנה לקראת בחינה לשם קברת תואר רב מטעם-הממשלה על-יד בית-המדרש לרבנים, שעדיין נתקיים שם בימים זהם. כי למרות מה שהיה ידוע במיניסטריון זה כבר בתור פרנוג מנוסה ובתור סופר, קשה היה לו להשיג משרה רשמית בלא העזרה.

לאחר שעמד בכחינת-הרב חבר אברומוביץ את חבורו בן-האלמת בשם

דיע קליאטשע" (הפוסה) או, כתב-דמשוגע". הרעיון של ספור אליגוריי זה נצנץ
במחו בשעה שבקר את עיר ב, לאחר שלא דר בתוכה כמה שנים, וראה במקרה,
שסוסה אחת כחושה, מלאה מכות ופצעים וחיה כגם, הובילה בקישי חול ותמר
בשכיל כנין גדול של אחד מבעלי-האירופים או מפרנסיה-הצבור שבעיר—אם נשים
לב לדבר, שה"סוסה" נכתבה בשנת 1873, בזמן שרומה היה, כאילו האירה ההצלחה
פנים לישראל, נתפלא הפלא ופלא, האיך היה יכול לדאות מראש מה שאירע
עכשיו — —

כל עבודתיה-אלהים של היהודים היא, כידוע, בלשון עברית, שההמון אינן
יודע אותה כלל. ההמון מתפלל, אמנם, בתוס-לב; אך הוא אינו מבין את הרעיון
הנשגב הגלום בתפלות, שברובן הן מומוריות-הללים והימנונות פיוטיים נעלים. מוזן
לזמן הופיעו תרגומים הרבה של התפלות בלשון המדוברת; אבל תרגומים אלה
לא רק לא הפיצו אור על רעיוןן של התפלות, אלא אף שמששוו וסדרוהו.
אברמוביץ שם לב לזה ונסה למסור את ספרי-התפלה בלשון המדוברת ובחרוים.
עד היום תרגם כך את ה"זמירות" של שבת ואת, פרק שירה, שכבר נדפסו,
ואת כל ספרי-ההללים, שעדיין הוא ככתב-יד — למרות כל עמלו וזיעו
של אברמוביץ, לא ידע ההמון הישראלי להוקיר כערכו חלק זה של עבודתו
הספרותית. סבת-הדבר פשוטה מאד—ההמון לא הגיע עוד למעלת הבנה בשירה.
איי-הכרה זו של ההמון גרמה לכך בעיקרה, שאברמוביץ פסק מלתרגם את שאר
ה"סדר" העברי.

לזמן זה של עבודתו הספרותית יש ליחס גם את הפואמה בחרוים בשם
"יודעל". בפואמה זו מוסר אברמוביץ בצורה ספור מן החיים את כל תולדות עם-
ישראל מתקופת המקרא ועד השכלת היהודים בתקופת-המנדט. — —
בין עבודה לעבודה תרגם אברמוביץ בשכיל העם את ספורו של וייל
וויידן; מסע באויר דרך אפריקה. על מעלותיו של תרגום זה, וכן גם על
מחברת אחרת בשם: הדג שבלע את יונה הנביא, לא ארבה דברים, מפני
שכותב הטורים האלה אי"ל כינשמוקן אף הוא השתתף בעבודה זו. משנת
1873 ואילך מוציא אברמוביץ לוחות-עם, שמתפשטים במספר עצום ומביאים
הרבה רנח למוציאייהם ואך טיבת-הנאה חמרת מועטת למחברים. נזכיר עוד גם ספור
הומריסטי אחד בשם, מסעות בנימין השלישי. — —

משנת 1877 ואילך באות בחייו של אברמוביץ, שבכלל לא פנק אותו הגורל
ביותר מעולם, מסכות, שנוטלות ממנו כל תשוקה לעבוד עבודה ספרותית, להרבות
כאן דברים על מסכות אלו אנו חושבים למותר וללא יאות. נסתפק אך כמה
שנאמר, שמעין לא-אכזב זה כאילו דלל וחרב תחת השפעתן של המסכות שדכאוהו.
לא אחת התאונן אברמוביץ לפני בימים החם על מצבו הרוחני המדופדף. לחורל
מלחשוב מחשבות, אמר לי פעם אחת, זהו לחדול מלחיות, ולחשוב נראה לו,
שוב אי-אפשר לי כלל. מוחו מלא עופרת ולכי נחאבן. אברמוביץ לא התאונן
מעולם על גורלו; אבל כדי לעמוד בפני המכות, שהכהו גורלו זה במשך זמן
מרוכה וביד נדיבה, — לזה צריך שיהיו לאדם עצבים של ברזל ואופי כשר ורחוסם

לתולדותיו של מנדלי

ברזל, שיש לאברמוביץ. אך חודות לבח מוסרי זה לא נפל חלל מן המכות,
שהוכה על-ידי הגורל, ועמד בפני הקמים עליו מכל צד, שוכלל לדכא גם
את הענק...

— — שלומים בעד שתיקתו הארוכה כתב למלאת כ"ה שנים לעבודתו
הפוריה דראמה נאה טחיי-ישראל בשם, דער פריוויוו (הקריאה לצבא). היא יוצאת
עתה במטרבורג על-ידי יודיו ומקירי-כשרונו. — —
ובזה תמו דבריו של י"ל כינשמוק, עד כמה שהם נוגעים בתולדותיו
של מנדלי ובציון זמני-הופעתם של חבוריו.

בשנת תרמ"א נתמנה אברמוביץ למנהל תלמוד-התורה באודיסה ונתישב
באודיסה ושיבת-קבע—ותקופה חדשה מתחלת בחייו הפרטיים. בשנת תרמ"ה יצא
ספרו, דער פריוויוו הנו, שבו שלם את המס האחרון לתקופת-ההשכלה. ובשנת
תרמ"ו כבר הוא מרפס בירחונו של ד"ר י"ל קאנטור, כ"דעמי, את ספורו
העברי הראשון בחתימת, מנדלי מוכר ספרים" ובסגנון העברי-המנדלסוני
החדש. ומכאן ואילך מתחלת תקיפה חדשה גם בעבודתו הספרותית.

יוסי סופר.

4011 = קולנסר

